

EGY ORBAISZÉKI ESŐVARÁZSLÓ SZOKÁS ERDÉLYI ÉS MOLDVAI PÁRHUZAMAI

Az eső és a víz szimbolikus jelentősége

A földművelő ember mágikus hiedelmeken alapuló cselekvéseinek, agrárrítusainak és kalendáris szokásainak egy része a termékenység biztosítására irányult. A paraszti közösségek életében az eső volt a bőség és a termékenység egyik fontos feltétele. Olyan nagy szerepet játszott az élet, a termékenység és a megújulás folyamatában, hogy az emberben már ősrégi időkben megfogalmazódott az a meggyőződés, hogy az élet egyik legfontosabb princípiuma a víz, meg az égből hulló eső csodálatos erővel rendelkezik, s mindkettő isteni eredetű, tehát természetfölötti hatalmakkal és lényekkel áll kapcsolatban.

A víz szimbolikus jelentésének most csak három fontosabb összetevőjét emeljük ki: elsősorban az élet forrása, másodsorban a purifikálás eszköze, harmadsorban pedig az újjászületés, a halhatatlanság materia primája. Ezekből a hiedelmekből fokozatosan alakultak ki a csapadék biztosítására irányuló mágikus eljárások.¹

Az időjárással kapcsolatos hiedelmek sorában az erdélyi magyarságnál és szászoknál a viharral, a jégesővel, a szárazsággal és az esővarázslással kapcsolatos rítusok nem maradtak fenn olyan élő formában mint a szomszédos románságnál vagy a Balkánon élő népeknél.²

Hosszabban tartó szárazság Erdély területét ritkábban sújtotta. Másodsorban a magyar és a szász faluközösségek jóval gyorsabb ütemben polgárosodtak, s éppen ezért egész világukat racionálisabban tagolták. Ennek ellenére mindkét népnél éltek esővarázsló hiedelmek és rítusok, melyek nagyon sok helységben viszonylag korán eltűntek, míg a fennmaradó változatok soha nem voltak olyan látványosak, mint a szlávoknál vagy a románságnál talált variánsok. Összehasonlításukat mégis érdemesnek találjuk. A magyar tradíciókban fennmaradt adatok elszórtan, elsősorban a népi hiedelemvilággal foglalkozó közleményekben láttak napvilágot.³

Ujváry Zoltán az agrárrítusokkal foglalkozó írásaiban első ízben elemezte behatóbban ezt a kérdéskört, majd 1980-ban megjelent tanulmányában összegezte a magyar parasztság és a Kárpát-medencében élő szomszédos népek esővarázsló szokásainak és hiedelmeinek interetnikai vonatkozásait. Írásában ugyanakkor arra is rámutatott, hogy az esővarázsló szokások egyik részét még a szárazság beköszöntése előtt elvégzik preventív, megelőző módon, másokat csak a tartós csapadékhiány megszüntetésére, produktív módon szervezik meg.⁴

1 Chevalier–Gheerbrant 1982. 374–382.; Eliade 1970. 165.

2 Cuceu 1981, 1988; Gherman 1981; Pop 1989; Talos 1973; Ujváry 1980. 120–149.

3 Erdélyi 1978; Gál 1895; Györfy 1916; Herrmann 1895; Kiss 1978; Szendrey Á. 1940; Wlilockiné 1895.

4 Ujváry 1979; 1980. 119–160.

Esővarázslásra utaló elemek a háromszéki tavaszi szokásokban

A háromszéki Szörcsén olyan élő agrárrítusra bukkantunk, mely régebben, a XX. század elején az egész Orbaiszékben elterjedt volt, s a preventív jellegű esővarázsló szokások közé sorolható. Szakirodalmunkban csak egy említését találtuk. Balázs Márton 1894-1905 között Háromszéken diákjaival együtt néprajzi gyűjtést végzett, de eredményeit csak 1942-ben közölhette. Könyvében olvassuk, hogy húsvét másodnapján „Kovásnán és az Orbai járás több községében is a szolgállegények elővesznek egy kisebb fajta erdőllő szánt, s arra egy nagy vonókötelet kötnek, s e mellé a szolgák kisebb nyakbavető kötelekkel magukat befogják. Minden legény egy-egy csengőt is akaszt a nyakába. A szánt bebojtozzák (fenyőágakkal), s arra tesznek egy ládát, a tojás és kalács számára, egy korsót pedig a pálinka számára. Egy felül a szánon lévő ládára, s nagyokat rittyegtetve egy ostorral, „csa megide”, „moe”, „csaho” szavakkal hajtja a többit. A leányos házaknál a kaput kinyitva bevonulnak, s itt a rittyegtető, mint a bemenő, a házi leányt megöntözi, a többiek pedig az udvaron cigányzene mellett énekelnek és táncolnak. Ha bort kapnak, azt megisszák, a pálinkát, miután már abból is eleget ittak, a korsóba öntik, a gazdasszonytól vagy házi lánytól kapott kalácsot és tojásokat pedig a ládába téve nagy vígsággal a kapun tovább mennek.”¹ Balázs Márton elég vázlatos képet rajzolt a szokásról, melynek esővarázslással kapcsolatos funkcióját meg sem említette. Valószínűnek tartjuk, hogy azt nem a saját helyszíni megfigyelései alapján írta le, könyvében egy diákjának leírását tette közzé.

Kovásnán, Székelypetőfalván és Zabolán az első világháború utáni évtizedekben már nem gyakorolták rendszeresen, csak az idősebbek emlékezete őrizte meg elemeit. Érdekes módon Szörcsén kisebb-nagyobb megszakításokkal szinte napjainkig fennmaradt. A szomszédos faluban, Székelytamásfalván nagyobb szünetekkel gyakorolták, 1990 után pedig újabb reneszánszát éli a faluban.

A szokást Szörcsén fiatal legények és házasemberek húsvét hétfőjén szervezik meg. Az ünnep előtt két héttel összegyűlnek egy legény házában, ott elosztják a szerepeket, és megbeszélik a feladatokat. A húsvéti felvonuló szokást egy bekérezőnek nevezett legény vezeti. Mellette fontos szereplő még a cigány, a két béres és a tizenkét ló. Egy szénáscsürben feldíszítenek egy embervontatású gyalogszánt. A templom és a temető kertjéből hozott zöld fenyőgallyakból lécek segítségével a szánra egy sátort készítenek, melyet piros és fehér szalagokkal, virágokkal díszítenek fel. A tizenkét lónak nevezett legény a szánt egy kötél segítségével húzza végig a falu utcáin. Erre a vonókötéltre merőlegesen hat darab 1,5 méteres rudat erősítenek. A szokásban résztvevő legények vízbevető hétfőn a bekérező házában összegyűlnek, s a szánra elhelyeznek egy kosarat meg egy korsót. A zöld fenyősátor alá bebújik a cigánynak nevezett legény. A legidősebb emberek emlékeztek arra, hogy a század elején még meztelenül helyezkedett el a szánon. Nem fázott meg, mivel kezében pálinkás üveget tartott, és a házaknál kapott ajándékitalból is jelentős mennyiséget fogyasztott el. Valószínű, hogy ezt a szerepet valamikor cigány vállalhatta el fizetségért. A szájhá-

¹ Balázs 1942. 42.

gyomány szerint a fenyőágak alatt úgy el kellett rejtőznie, hogy ne lehessen őt felismerni. Az ágak alól csak a kezét dugta ki, amikor átvette a kapott ajándékokat.

A tizenkét ló a kötélre erősített rudak segítségével húzza a szánkót. Nyakukban vagy a rudakon kisebb csengőket vagy harangokat viselnek. Mikor az egész csoport felkészült, akkor kinyitják a csűr kapuit, s megindulnak a szánnal. A csoport élén halad a bekérező, utána a lovak húzzák a szánt, s oldalt haladnak az ostoraikkal pattogtató béresek. A legények csoportját muzsikások követik, akik katona- és szerelmi dalokat játszanak.¹

A második világháború előtt csak a nagyleányos házakhoz tértek be, újabban már minden vendégfogadóbb családot meglátogatnak. Ahol az utcakaput tárva találják, oda szabadon betérhetnek. A bekérező legény a század elején az ünnep szombatján bejárta a falut, s minden leányos háznál megkérdezte, hogy fogadják-e a köszöntőket. Igenlő válaszként a nagyleányok piros vagy fehér szalagot kötöttek a legény botjára. Húsvét második napján egészen estig járnak a szánnal. A házigazdák rendszerint a kapuban várják a csoport tagjait. A bekérező legény verssel köszönti a gazdát, majd bekéreznek az udvarra. A lovak troppban egészen a csűríg húzzák a szánt, majd onnan visszatérnek a ház elé. Ezalatt a háziak meg a szomszédok vedrekkel és csészékkel öntik a vizet a legényekre meg a zöld fenyősátorra. Úgy tartják, hogy a lovakat alakító legényeknek is közbe-közbe inniuk kell, ezért alaposan meglocsolják őket. A locsolkodás után a bekérező rigmusos verssel köszönti a ház népét, közben a ház leányát és női tagjait rózsavízzel öntözi meg:

Immár a tavasznak elértük kezdetét,
Egy szép virágszálnak lássuk kellemetét.
Zöldellő ágai el ne hervadjanak,
A mi szükségünkre meg is maradjanak.
Öntök embert, asszonyt kedves leányával,
Várok piros tojást, mégpedig párjával.
Ha páratlan adják, nem fogjuk elvenni,
Ha párosan adják, meg fogjuk köszönni.²

A versmondás alatt a lovak rugdalóznak, kapálnak, s a béresek nagyokat pattogatnak ostoraikkal. A háziak és a szomszédok újból vizet öntenek a feldíszített szánra, de a vedrekből jut a nézőkre, bámészkodókra is. A köszöntő elhangzása után a legényeket borral és pálinkával, régebben még tojással, szalonnával és füstölt kolbásszal adományozták meg. A kapott javakat a cigánynak adták, aki elhelyezte a szánon lévő kosárban és korsóban. Közben a zenészek talpalávalót húztak, s a bekérező megtáncoltatta a háziasszonyt meg a leányát. A családtól kapott javakat húsvéti öntözőverssel köszönték meg:

Köszönöm a lánynak szép piros tojását,
Áldja meg a jó ég e háznak gazdáját,
Gazdájával együtt ékes gazdasszonyát,

1 Kovács Ferenc (sz. 1909) Szörcse 1981.

2 Kovács Ferenc (sz. 1909) Szörcse 1981.

Ragyogó fáklyákkal rakja meg udvarát,
Piros hajnal után hozza fel a napját.¹

Kovács Ferenc, aki az 1950-es évekig bekéreztető volt, egy olyan versre is emlékezett, amelynek szövegében konkrét utalásokat találtunk a termékenységre vonatkozóan is:

Kévánunk még minden jót,
Jobb időt mint tavaly vót.
Víg tavaszi heteket,
Bort és búzát eleget,
Nagy taliga kereket,
Sok jó sütet kenyeret,
Poharunknak feneket,
Hogy vigadjunk eleget.²

A köszöntővers elhangzása után a zenészek újból muzsikálni kezdtek, majd a legénycsoport tagjai hangos harang-, zene- és énekszóval, ostorpattogatásokkal kivonultak az udvarról, és egy következő ház felé tartottak. A kerítések mögött meghúzódó gyermekek és férfiak kútvízzel öntözték a legénycsoport tagjait. A béresek ilyenkor igyekeztek ostromaikkal távol tartani a gyermekeket a felvonuló csoporttól.

A szánások előbb az alszegi, majd a fel- és a külszegi családokat látogatják meg. Végül visszatérnek a bekérező házához, ahol a vizes cigány kiszállt a fenyősátor alól és gyorsan ruhát cserélt. A csoport tagjainak szép idő esetén kinn az udvaron, hidegebb napon pedig a házban terítettek asztalt, s vidáman elfogyasztották a kapott javakat. Századunk elején még élt az a szokás, hogy másnap reggel a szánkót díszítő fenyőgallyakat a ganés dombba vagy a földbe eltemették. Ez a szokás is kihangsúlyozta a szörcei szokás termékenységvárású funkcióját. Szörcésen a szánas felvonuláson kívül a falubeli gyermekek reggel, a legények és a házasemberek délután öntözték meg a szomszédjukban lakó fiatalabb asszonyokat, rokon leányokat.

Székelytamásfalván a nagyobb gazdaságnál, uradalmakban dolgozó béreslegények szervezték meg a szánas felvonulást. Egy bátrabb legényt kineveztek a békérő szerepkörére. Két karikásostoros béres hajtotta a dacos lovakat, akik a zöld fenyőágakkal feldíszített gyalogszánt rúgva, türelmetlenül húzták. Rendszerint barátokat helyeztek egymás mellé, hogy ne rúgjanak össze. Az első pár lovat rudasnak nevezték, míg az utolsó pár arra vigyázott, hogy a szán ne dőljön fel. Székelytamásfalván a legények egyetlen nyitott kaput sem kerültek el. A háziakat a következő verssel köszöntötték.

Szerencsés jó napot szívemből kívánok
Minden jó embernek, akit itten látok.
Bátorkodom én most itten megkérdezni,
Ki lenne a gazda, kihez lehet szólni?

1 Kovács Ferenc (sz. 1909) Szörce 1981.

2 Kovács Ferenc (sz. 1909) Szörce 1981.

Hogy vártatok-e, azt én nem tudhatom,
Hanem elöttetek bátran elmondhatom:
Olyan legény, mint én, mindenütt nem terem,
Bátran elöttetek elmondni el merem.
Kérdezheti bárki: mit hoztál Rómából?
Beszélek es mindjárt a tapasztalásból.
Sokat jártam, tudok mondani újságból,
Tudok tanítani filozofióból,
Mert hol ványolt ebet találsz az udvaron,
Borzos szőrű macskát tűzhelyen vagy puckon,
Szennyes, mocskos vánkost, lepedőt az ágyon,
Hidd el, hogy ott nagyon keringő gazdasszony.
Ahol a guzsalyból gyakran tüzet tesznek,
Kevés fonal fenni csépnyelet keresnek,
S orsócsinálónak keveset fizetnek,
Ne félj, tavasszal ott vásznat nem fehérítnek.
Amelyik leány a tehenet akkor feji,
Mikor más már a csordába üzi,
A tejszűrőt a pad alatt keresi,
Azt jobb, ha a kérő elkerüli.
Amelyik gazdasszony tálát akkor mossa,
Amikor megfőtt már a sótalan kása,
Az asztalhoz ülve tángyérját vakarja,
Annak a tángyérját ne kérd el a torba.
Amelyik leány borzas fővel szítál,
A lisztpor a fején, mint malompor, úgy áll,
És mint nappal jár, éjszaka is úgy hál,
Ilyen derék madárt még senki sem talál.
Mindnyájan, kedvesim, kik e házban laktok,
Ily szép versmondónak áldást kiáltatok,
Kívánom, békében aztán maradjatok.¹

Utána a bekérező rövidebb locsolóverset mondott, miközben a ház gazdasszonya és leányai festett tojással, tésztával és itallal kínálták meg a legénycsoport tagjait. Mielőtt a csoport kiindulna az udvarról, a gazda egy előkészített vederből vizet zúdítt a fenyősátorra meg a legényekre. A székelytamásfalvi öregek még emlékeztek arra, hogy a vizet nem hosszába, hanem függőlegesen magasba öntötték, hogy az esőhöz hasonló módon hulljon a lovakra meg a szánra. „Nem úgy hosszába öntötték, hanem úgy a levegőbe, hogy úgy hulljon a lovakra a víz, mint az eső.”² Másnap hajnalban a fenyőágakat a szénácsúr mögött a földbe beásták, hogy „aranyat érő eső” legyen.³

1 Ambarus Sándorné Tusa Lujza (sz. 1897) Tamásfalva 1981.

2 Ambrus 1992. 7.

3 Ambrus 1992. 7.

Az orbaiszéki falvakban egészen az első világháború végéig a húsvéti szánkós felvonulás legényavatással fejeződött be. A felvonulásban résztvevő lovak rendszerint a legutóbb konfirmált kisebb fiúkból verbuválódtak. A bekérezőt és a két bérest a katonai szolgálatból már leszerelt nagylegények közül választották. A legényavatásra a felvonuló szokást megkoronázó lakoma keretében került sor. Az avatásra jelentkezett fiúk a nagyobbak közül már az ünnep előtt választottak maguknak két-két keresztapát. Az avatás elsősorban ügyességi próbákból állott: a jelentkezőt borosüveggel a kezében feldobták a magasba, s elvárták tőle, hogy utána csizmájával érjen a földre. Ha leesett, vagy az üveget kiejtette kezéből, akkor kezénél és lábánál fogva hozzáverték ülőkéjét a falhoz, másokat pedig nadrágszíjjal vertek meg. Az avatás végén a keresztapák borral öntötték le a felavatandókat, majd utána alaposan megittatták őket.

A szörcei meg a székelytamásfalvi tavaszi esővarázsló szokás éppen azért rögzülhetett a húsvéti ünnepkörhöz, mivel időben mindkettő egybeesett a természet újjászületésével és a gazdasági év kezdetével. A tavaszi pogány ünnepek egy része (pl. határkerülés) a középkor idején az egyházi liturgia hatása alá került. Éppen ezért a tavaszi agrárünnepek még jóval a krisztianizálódásuk után is nagyon sok korábbi, termékenységre utaló elemet őriztek meg. A tojásajándékozás és locsolkodás mellett az orbaiszéki esővarázslás is ezt tükrözi. Hajdanán a lányok írott tojásokkal ajándékozták meg az őket vízzel meglocsoló legényeket. A természet tavaszi ébredésekor, egy új mezőgazdasági év küszöbén ezekkel a szimbolikus cselekvésekkel egy egész naptári évre preventív módon próbálták biztosítani a fiatalok egészségét meg termékenységét. A háromszéki esővarázsló szokásokban is, amikor a legények által húzott zöldágas szánt az esőhöz hasonlóan vízzel öntözték, a résztvevő legénycapat közvetítő szerepet játszott az ember és a termékenységet biztosító transzcendens erők között.¹

Napjainkban a szörcei meg a székelytamásfalvi szokások hajdani esővarázsló funkciójával kapcsolatos tudásanyag nagyon szerény segítséget nyújt. Érdekes, hogy fennmaradt a fenyőágak elföldeléséhez fűződő tudás: azért kell a fenyőágakat a ganés dombba vagy a termőföldbe beásni, hogy azokhoz hasonlóan a vetések is mindig zöldek legyenek.

A szörcei meg a székelytamásfalvi tavaszi szokásban feltűnő módon egy téli elem, a szán jelenik meg. Az újévi és a farsangi szokásokban a szánkózás mágikus úton a kender és a len növekedését tudta biztosítani. Ugyanez az elv érvényesült a bemutatott háromszéki húsvéti szokásban is, hiedelmek szerint annál magasabbra nőtt a kender és a len, minél hosszabb úton húzták végig a zöld gallyakkal feldíszített szánt.

Székelytamásfalván még napjainkig is emlékeztek a vízzel való leöntés eredeti jelentésére: a szokásban résztvevő legények természetett növényeikre mágikus úton, utánzással akarták biztosítani a szükséges esőt.²

Mindkét magyar faluban a szánkót örökzöld fenyőgallyakkal díszítették fel és esőt utánozva a növénytartót és az alatta lévő cigányt kútvízzel locsolták le bőségesen. A szokás rendszerében nem véletlen tehát e növényi szimbólum megjelenése. Felbukkan nemcsak az emberélet legfontosabb fordulóján, hanem a naptári szokások sorában is.

1 Salamon 1982. 339.; Pop–Ruxandoiu 1976. 137–139.

2 Ambarus Sándor (sz. 1912) Székelytamásfalva 1992.

Az élő fáról metszett zöldág a vízhez hasonlóan az élet egyetemes jelképe, segítségével legtöbbször a termékenységet kívánták előidézni.

Az említett két falu közvetlen szomszédságában fekvő Székelypetőfalva utcáin a fiatalok pünkösdkor vonultak végig egy zöld ágakkal felkoszorúzott szekérral. A legények igásállatokhoz hasonlóan csengőket akasztottak nyakukba, s járom segítségével húzták a feldíszített szekéren álló legényt. „A többiek hangos eje-huja, ének és zeneszóval kísérik a leányos házakba a menetet. A leányos háznál az asztalon pálinka, bor, kalács és pénz van. A gazdát és a gazdasszonyt kiküldik a házból, s utána holmit előszednek a kamrából. Beszólítatva a háziaknak ki kell váltaniuk a lefoglaltakat, ami után jókedvű áldomás következik, s a legények ismét befogják csengettyús pajtasait, s más házba mennek. Ha nem látják szívesen őket, kigúnyolják a háziakat, s csúfságból fölforgatják az udvart.”¹

A székelypetőfalvi szokást az első világháború után már nem gyakorolták. Két-három idős ember még emlékezett arra, hogy a legények rendszerint pünkösdkor vonultak fel, és ekkor hívták meg a leányokat a táncmulatságba. A legények egy udvaron zöld nyírfa- és fenyőágakkal, virágokkal és színes szalagokkal díszítettek fel egy szekeret. A szekérrúd végére helyezett járomba a keményebb legényeket fogták be, s nyakukba csengőket és kolompokat akasztottak. A szekéren álló legény pedig hangos ostorpatogatással hajtotta a „jóságokat”. A szekér után vonultak a többi legények a muzsikus zenészekkel együtt. Elsősorban a leányos házakat látogatták meg, ahol az előkészített favedrekből, kártyákból a szekérrre öntötték a vizet. Ha a legényeket nem vendégelték meg kellőképpen, akkor távolabb cipelték a kicsi kaput, fölborították a tyúkok ketrecét, gyorsan elbontották a gazda szekerét stb.²

Az Erdélyben élő esővarázsló szokások

Az erdélyi néphagyományokban nagyon sok olyan agrár jellegű szokást és hiedelmet találtunk, amelyek preventív vagy produktív módon szabályozni kívánták az időjárást, az eső mennyiségét és így rituális eszközökkel, közvetve próbálták biztosítani a termékenységet.

a) A szántásról hazatérő gazda lelocsolása

Az archaikus földműves közösségekben nemcsak egyes munkaeszközök (pl. eke), hanem a szántóvető emberek is az esővarázsló eljárások, szokások, agrárrítusok fontos jelképeivé vagy célszemélyeivé válhattak. Segítségükkel biztosíthatták és előidézheték a természetett növények vagy a tenyésztett állatok termékenységét.

A Beszterce környéki szász falvakban (pl. Tekén) alaposan megöntözték vízzel azt a mezőről hazatérő gazdát, aki tavasszal elsőként ment ki szántani a határra. Ez a szokás nemcsak az erdélyi szászoknál volt ismert, hanem a belső német területeken is széles körben gyakorolták. Például a sziléziai németségénél az volt a hagyomány,

¹ Balázs 1942. 49.

² Faragó József (sz. 1897) Székelypetőfalva 1982.

hogy azt a gazdát, aki a hosszú tél után a faluból elsőként ment szántani a határba, leöntötték egy veder vízzel, hogy termékeny új mezőgazdasági esztendőt nyissanak. Ugyanezt a szokást leírták a csehországi németeknél is. Az első ízben szántani kiinduló gazdát visszatértek a falu utcáin azért öntötték le kútvízzel, hogy esőt idézzenek elő. A szepességi cipszereknél a szántásról vagy a vetésről hazatérő férjét a feleség hideg vízzel öntötte le.¹

A bemutatott szokáshoz hasonló forma élt a moldvai magyarok körében is. Gajdáron minden tavasszal megfigyelték, hogy melyik gazda indult ki elsőként szántani a mezőre. Mikor hazafelé tartott, a falubeli társai bőségesen megöntözték kútvízzel nemcsak a szántóvetőt, hanem az ekéjét meg az ökreit is. Az állatok szarvára, jármára egy-egy kulacs bort, kendőbe takarva pedig kenyeret kötöttek.

A Fogaras szomszédságában fekvő sárkányi magyarok is számon tartották, hogy tavasszal melyik gazda ment ki első ízben szántani a határba. Pünkösöd napján, amikor az emberek a templom felé indultak, a legények befogóztak egy szekérbe és víg énekszóval végigvonultak a falu utcáin a szorgalmas gazda tiszteletére. A szekerükön elhelyeztek egy bádogedényt is, amelybe az emberek pénzt dobáltak.²

A legelőbb formái (pl. Plugarul, Boii Sângiorzului, Craiul stb.) ennek a fentebb ismertetett szokásnak eléggé elterjedtek az erdélyi románságnál is. Ennek ellenére feltűnő az, hogy az eddig ismertetett román adatok csak Erdélyből származnak.³

b) Az aratókoszorú locsolása

Az aratókoszorú vízzel való leöntése általánosan elterjedt volt az erdélyi magyarságnál is. Rendszerint a jobb módú gazdáknak, bírónak vagy a lelkésznek szervezett aratókaláká végén készítettek kalászköszörűt és virágokból köszörűt. Egy fiú vagy egy leány az aratócsoport élén énekszóval és muzsikával vitte haza a faluba. Az utcákra kitódult emberek vízzel öntötték le a köszörűt és annak vivőjét. A gazda itallal kínálta meg kalákásait, majd utána megvacsoráztatta őket. A búzaköszörűt rendszerint a templomban helyezték el. A következő év tavaszán a vetőmaggal összevegyítették annak búzaszemeit. Hiedelmek szerint megelőző módon esőt és bőséget próbáltak ezáltal előidézni.⁴

Az erdélyi szászoknál is nagyon gazdag aratószokások éltek. Már a múlt század közepén leírták a szászrégeni aratókalákát. Az aratás végén egy legényt kalászköszörűvel díszítettek fel, majd énekszóval kísérték a gazda udvarába. Útközben a gyermekek és a szolgák vízzel öntötték le, majd utána a csuprot földhöz vágják.⁵

A Segesvár környéki szász falvakban (pl. Szászkézden vagy Hétúron), a XX. század elején, azt a szekeret, mely a gabonakévéket a mezőről szállította haza, vízzel locsolták meg a szomszédok és a közelebbi rokonok. Ez a szokáselem gazdag változatokban, egységesen élt a német belső területeken is. Németország észak-nyu-

1 Naaft 1895. 544.; Ujváry 1980. 158.

2 Balázs 1942. 49–50.

3 Gherman 1981. 157–200.; Vrabie 1970. 166.

4 Madarassy 1977. 241–274.

5 Réső 1867. 248.

gati részében az utolsó gabonát szállító szekérre egy kalászokkal feldíszített bükkfát vagy fűzfát helyeztek. Amikor a szekérrel beérkeztek a faluba, akkor a fát meg az aratómunkásokat vízzel öntözték le.¹

A belső német területeken széles körben elterjedt volt az a szokás, hogy az utolsó kévéből egy emberi alakot formáltak, melyre női ruhát adtak, fejére virágokból font koszorút helyeztek. Ezt az öregasszonynak nevezett bábut feltették az utolsó gabonát szállító szekérre. A falu utcáin a lakosok vízzel megtöltött fazekakkal, vedrekkel és fecskendővel várták a szekeret, s a bábut meg az egész gabonarakományt alaposan megöntözték.²

Az erdélyi románság is széles körben ismeri az aratókoszorúval kapcsolatos fenti szokásokat. Feleken a gazda az aratás előtt vízzel öntötte le a kalákáit, miközben a következő igéket rebesgette el: „Cum e aceasta apa de limpede, asa sa fie griul de curat.” (Amilyen tiszta ez a víz, olyan legyen a gabona is.) Az aratás végén az asszonyok meg a lányok búzakoszorút fontak, melynek elnevezése nagyon változatos volt: pl. peana – toll, buzduhan – buzogány, cruce – kereszt, barba popii – pap szakállá stb. A búzakoszorút leggyakrabban a lányok vagy a legények fejére helyezték. Hazafelé menet a faluban minden házból kijöttek a szomszédok és bőségesen megöntözték vízzel. A koszorút rendszerint egy kisgyermek vette le a nagyleány vagy a legény fejéről, majd a gazda házában a gerendára akasztották. A következő vetéskor a koszorú búzaszemeit bekeverték a vetőmag közé, hogy jó termést idézzenek elő.³

Érdekes azonban, hogy a román aratóénekek csak Erdélyből kerültek elő. Valószínűnek tartom, hogy a románság itt Erdélyben a szászoktól és a magyaroktól vette át az aratókoszorúhoz fűződő szokásainak egy részét. Ezt elősegíthette az a tény is, hogy a szászok búzatábláinak termését rendszerint a zordabb éghajlatú hegyvidékekről érkezett román aratók takarították be.⁴

c) Zöldmaszkos alakoskodók

Az erdélyi szászok tavaszi hagyományaiban is felbukkantak zöldmaszkos alakoskodók. Kercen és Szászivánfalván a lelkész szőlősében végzett tavaszi munkálatok végén a fiatalabb lányokat zöld indákkal kötötték körül. Ezeket a zöldmaszkosokat Burdehoasseknak nevezték. Kezüikben botot tartottak, s felvonulásuk közben azzal ijesztgették a gyermekeket, akik pedig vízzel locsolták le a maszkosokat. Hermann Antal az erdélyi szász leányok zöldmaszkos alakoskodását a román és a délszláv változatokhoz hasonló szokásnak tartotta.⁵

A románok gyűrűjében élő moldvai csángómagyar falvakban is felbukkant ez a szokásváltozat. Gajdáron szárazság idején kiválasztottak szexuális életet még nem

1 Fehrlé 1955. 175.; Geiger 1936. 204.

2 Beidl 1933. 296.

3 Talos 1971. 264–265.

4 Birlea 1981. 409–417.; Bot 1989.

5 Herrmann 1895. 205., Wörterbuch 1909. 296.

folytató, érintetlen, tiszta fiúgyermeket, és azokat kinn a mezőn, egy liget szélén felöltöztették zöld lombokkal és levelekkel. A tizenkét apostolnak nevezett fiú vallásos énekeket dalolva visszatért a faluba, ahol az utcákon virágokkal és szíromlevelekkel hintették be őket. A település alsó végén titokban nagyobb vízmennyiséget készítettek elő csebrekben. Amikor az apostolok odaértek, akkor eső reményében alaposan megöntözték őket.¹

A délszláv dodolákra hasonlítanak a román esővarázsló szokások zöldmaszkos gyermekalakoskodói, akiket a legtöbb helyen paparudanak vagy papaluganak neveznek. A román paparudele járásról és a hozzá kapcsolódó dalszövegek típusairól nemrég összefoglaló monográfia keletkezett.²

Ennek a délszlávoknál széles körben elterjedt szokásnak Szent György napján (április 24.) élő, preventív jellegű román variánsát goțoinak nevezték. A mezőségi falvakban a pásztorok a jeles nap reggelén kinn a mezőn egy legényt, újabban egy cigányt előbb meztelenre vetkőztettek, majd utána zöld gallyakkal és levelekkel felöltöztettek. A zöld maszkos alakoskodót az egész juhnyájjal együtt bekísérték a faluba. Ott a goțoi az utcákon esőkérő énekek dallamára táncolt, miközben a háziasszonyok egy-egy sajtár tejjel vagy vízzel öntötték le. Ezt a szokást a mezőségi románok hosszan tartó szárazság idején produktív módon is megszervezték.³

Az erdélyi románok goțoinak nevezett alakoskodója bekerült a mezőségi magyarok szokásrendszerébe is. Például az esztenatársaságok Széken és Magyarországon Szent György napján szervezték meg a legjelentősebb tavaszi juhászünnepséget. A pásztorok már korán reggel a nyájukkal együtt bevonultak a mezőről a faluba. A menet élén egy zöld lombokkal feldíszített alakoskodó haladt, akit a gazdák tejjel vagy vízzel öntözték le. A mezőségi gazdasszonyok szintén tejjel vagy vízzel fürdettek meg egy kakast, hogy esőt idézzenek elő.⁴

d) Esővarázslás és szexualitás

Az erdélyi magyar agrárrítusokban fontos szerepet játszottak az erotikára, a szexualitásra utaló elemek és jelképek. A moldvai csángómagyar falvak lakosai hittek abban, hogy ha egy terhes asszony eltitkolja áldott állapotát, akkor szárazság következhet. Az archaikus ember tehát szoros kapcsolatot feltételezett a nő és a természet termékenysége között. Lészpeden hosszabb szárazság idején a kút mellett, miközben vizet merítettek, hirtelen meglepték a terhes asszonyokat, és alaposan meglocsolták őket vízzel. Gyimesben ellopták a terhes asszony bögréjét, utána egy kút vagy folyóvíz mellett beásták a földbe. A háromszéki Hatolykán nagyobb szárazság idején a kiszáradt Fekete-ügy medrében terhes asszonyokkal barázdát húztak eső reményében.⁵ A szörcei és a tamásfalvi lombsátor alatt a cigánynak nevezett alakoskodó hajdanán csak

1 Pozsony 1992. 198.

2 Cuceu 1988

3 Cuceu 1981. 201–214.; Bîrlea 1981. 395–399.

4 Pozsony 1992. 197.

5 Pozsony 1992. 200.

meztelenül foglalhatott helyet. A meztelenség a magyarság népszokásaiban és mági-
kus hiedelemcselekvéseiben legtöbbször a termékenység előidézését szolgálta.¹

e) Esővarázslás és halottkultusz

Az erdélyi falvakban szoros kapcsolatot feltételeztek az élők és a holtak világa között. Hittek abban, hogy ha megszegik a tradíciók által meghatározott, a halottkul-
tuszhoz fűződő elvárásokat, előírásokat, akkor a nem megfelelően eltemetett halottak
szárazságot tudnak előidézni. A moldvaiak hosszú szárazság idején a halottak meg-
csonkításával próbálták esőt előidézni. Éjszaka kihantolták az utolsóként elhantolt
személy koporsóját, szájába szentelt vizet töltöttek vagy fokhagymát helyeztek, mellét
egy hegyes szerszámmal átszúrták, majd arccal a föld felé visszatemették.² A román-
ság hiedelmei szerint az ártalmas lényé (strigoi) vált halottak hosszan tartó aszályt
tudnak előidézni. A gajdári halottcsonkító eljárásához hasonló román változatokról
több leírás is tanúskodik.³ A moldvai csángó és román falvakban általánosan elterjedt
gyakorlat, hogy hosszan tartó szárazság esetén kimennek a temetőbe, ahol esőért
imádkoznak. Hiedelmeik szerint, a temető olyan hely, ahol a halottak révén esőt lehet
előidézni. A szárazság elhárítására szervezett körmenetek hajdanán nemcsak a román-
ságnál hanem a magyarságnál is elterjedtek voltak.⁴

A háromszéki Papolcon aszály idején a temetőből az utolsóként elhunyt ember
fejfáját ellopták és bedobták a patakba vagy egy kútba. Ezeknek a szokásformáknak
újabbán az egyház által ellenőrzött formái is kialakultak. Szárazság idején Lészpeden
vagy Pusztinán a lakosok összegyűlnek a temetőben, ahol a lelkészekkel együtt
imádkoznak, s halottaik segítségét, közbenjárását kérik.⁵

A Szeret melletti csángó falvakban (pl. Gyoszenyban) hosszan tartó szárazság
idején kiválasztottak érintetlen, szűz leányokat, hajnalban kikísérték őket a folyó
partjára, ahol a hajadonok vízre helyeztek egy-egy égő gyertyákat és egy gyűrű
formájú peracet tartalmazó falapot. A lányok a Szeret partján addig kísérték az úszó
falapokat, amíg azok elmerültek a vízben. Ha az eső mégsem érkezett, akkor a
szokásban résztvevő lányok tisztaságát kérdőjelezték meg. Nagyon sok magyar
vidéken éppen a deszkalapon vagy a kenyéren úszó, égő gyertyák segítségével
azonosították a vízbefúlt és elmerült személyek tetemének helyét.⁶

1 Hoppál 1987. 223-239.

2 Pozsony 1992. 199.

3 Stahl 1983. 161–162.; Vulcănescu 1987. 307.; Pozsony 1992. 199. A gyakorlat napjainkban is él a Pruton túli
Moldvában. 1999 júniusában egy Vasileău-Soroca nevű faluban a hosszan tartó aszályt azzal magyarázták, hogy
egy öngyilkos fiataalt eltemettek az ortodox temetőben. Egy éjszaka kihantolták holttestét és beledobták a
Dnyeszterbe. Egy órával az esemény után megeredt az eső. Vö. Artenié 1999.

4 Moldvában 1996 nyarán a temetőkben és a templomokban könyörögtek esőért. Suceava városában például a hívek
minden vasárnap Új Szent János mumifikálódott földi maradványai előtt kérték a szentet, járjon közben az
Istennél, s küldjön esőt. A papok által vezetett körmenetben a szent ereklyéit körbehordozták a városban. Budán
a középkor idején nagy szárazság elhárítására a nép arra kérte a pálosokat, hogy szervezzenek esőt kérő
körmeneteket. Mivel a gyakorlat eredménnyel járt, a pálosokat az eső osztogatóiként emlegették. Lásd Pásztor
1940. 35.

5 Pozsony 1992. 199–200.

6 Pozsony 1992. 198.

f) A háromszéki szokás interetnikai vonatkozásai

Az orbaiszéki magyar szokáshoz hasonló szász rítus élt a Kis-Küküllő völgyében fekvő Szépmezőn. A szász pünkösdi szokást Gölner Carl is megemlíttette monográfiájában, s rövid újságcikkben hívta fel rá a figyelmet Zweier Ewalt.¹

A szépmezői szokás három részből állt: kezdődött a határjárással egybekötött csorgóújítással, majd a legények zöld lombokkal feldíszített szekéren történő felvonulásával és locsolásával folytatódott, s végül egy zárt lakomával fejeződött be. A szász ünnepi szokás funkciójával kapcsolatban Gölner éppen Adolf Schullerust idézte, akinek véleménye szerint ez az ősi germán szokás hajdanán a levegő és a föld gonosz szellemektől való megtisztítására irányult.²

A magyar és a szász ünnepi szokásra mindig tavasszal került sor. Mindkét erdélyi közösség nagy vonalakban hasonló földrajzi, természeti környezetben található. Nemcsak a Kis-Küküllő mentén, hanem Háromszéken is a természet felébredésével egyszerre megindultak a mezei munkák, s fontos feladatot jelentett az eső és az ivóvíz biztosítása. Ezt a célt a szász és a magyar közösségekben speciális jellegű mágikus eljárásokkal valamint meghatározott jeles napi szokás-cselekvésekkel próbálták elérni.

A erdélyi magyar-szász kapcsolatok érdekes példáját említhetjük Szénaverősről (Zendersch). Johann Zekel egy XVII. század idején keletkezett írásában a következő magyar nyelvű esővarázsló szöveg maradt fenn: „En poroncsolok tenéked Szent Illyés Propheta, te áldott esső ugy támadgy fel, mind Christus urunk fel támadott, neked parontsol Szent Illyés propheta, hogy vigyed ezt az áldot essót az maghas fának ághaira, az hidegh havassokra, az kősziklákra, az tengernek mélységére, az Attjának Fiunak és Sz. Lélek eorok Attya Istennek nevében. Amen. His haec sententia lata, quod si non desierint, debeant igue comburi.”³

A tavaszi ünnepek (pl. húsvét vagy pünkösd) idején a szász és a székely falvakban körüljárták a határt, s a fiatal nemzedék emlékezetébe vették a közösség földtulajdonának jelentősebb határpontjait, határának kiterjedését. A tavaszi határkerülés alapfunkcióját nagyon sok kutató az úgynevezett mágikus kör jelentésével magyarázza. Az archaikus emberek hiedelmei szerint, ha egy földterületet meghatározott időpontban, szabályok szerint körbejártak, akkor azt megóvták mindenféle bajtól, szerencsétlenségtől, természeti csapástól vagy rontástól.⁴

Takács Lajos a tavaszi határkerülés eredetét egy feudális korban élő jogszokással magyarázta, melynek keretében egy harmadik fél (pl. hatalom) jelenlétében a szomszédos felek bejárták a vitatott határvonalat, tanúk vallomásai és esküje alapján újból megegyeztek annak fontosabb pontjaiban. A fiatalabbakat ráfektették a határjelre, s „az emlékezet okáért” megcsapták őket. A határjárás a XVIII. századtól kezdődően fokozatosan egyházi és ünnepi színezetet nyert, elvesztette jogi vonatkozásait, s ennek

1 Zweier 1985

2 Gölner 1978. 71–72.

3 A szász faluba betelepedett Székely János a mágikus erejű szöveget anyanyelvén jegyezte le. Vö. Weber 1985. 537.

4 Ujváry 1980. 16.

eredményképpen népszokássá vált. A középkori jogi eseménynek a XX. századig fennmaradtak egyes elemei: pl. a szokásban első ízben résztvevő kisebb fiúkat a határjeleknél megcsapták, továbbra is a legények feladata volt a határjelek megújítása és a mezőn található csorgók rendbetétele.¹

A tavaszi csorgóújítás nemcsak a magyaroknál, hanem a szászoknál is a legények, meg a legényegyletek feladatkörébe tartozott. Ez mindkét közösségben komoly kihívást, egyfajta legénypróbát jelentett, mivel segítségével a legények bebizonyíthatták komolyosságukat, érettségüket. Ha feladatukat tökéletesen elvégezték, akkor a csorgók meg a források tavasszal és nyáron a faluközösség minden tagjának biztosították a nélkülözhetetlen ivóvizet, s ez a tény hírnevet, presztízst szerzett a legénytársadalomnak is.

Szépmezőn két csorgónak egy-egy állattal (pl. Fuchsrinne és Kokeschrinne) kapcsolatos neve volt. Hajdanán szintén a Kis-Küküllő mentén fekvő Gyulakután a vízforrásnál elhelyezett csorgófej minden évben más és más állat (pl. kigyó, tehén, ló, disznó, kutya, kakas stb.) fejét ábrázolta. Bizonyára régen ennek a zoomorf elemnek valamilyen óvó, mágikus funkciója élhetett.²

A szépmezői szász ünnepség második szerkezeti egységét a zöld lombokkal feldíszített szekér felvonulása és locsolása alkotta. Amint ezt már előbb bemutattuk, ehhez hasonló szokás élt Orbaiszék magyar falvaiban is (pl. Szörcsén, Székelytamásfalván és Székelypetőfalván).

Mindkét vidéken élő szokásban egy-egy hagyományos járművet (szekeret és gyalogszánt) használtak. Az élő fákról vágott, zöld gallyakkal feldíszített lombsátor alatt mindkét helyen legények foglaltak helyet, s a fenyő- vagy nyírfasátor teljesen eltakarta őket. Éppen ezért a növényréteg egyfajta rituális takaróként, jelmezként is fölfogható. Székelytamásfalván és Szörcsén még emlékeztek arra, hogy a cigánynak nevezett legény régen meztelenül ült a zöld lombsátor alatt és arra kellett legjobban vigyáznia, hogy a falubeliek ne ismerjék fel. A népszokásokhoz és a mágikus hiedelmekhez fűződő előírások sorában a meztelenség és a titok rendszerint a kívánt célt, hatást erősítette meg, s legtöbbször termékenységvarázsló funkcióval rendelkezett.³

A szász és a magyar szokásrendszerben, hiedelmekben gyakran találkoztunk a kútvízzel történő leöntéssel és locsolással. A tradicionális paraszti közösségekben hittek abban, hogy a meghatározott időpontban és helyen merített víznek különleges ereje van. Különösen az átmenetek idején (pl. napfordulók táján, évkezdetkor, éjfélkor, hajnalban stb.), meghatározott előírások (pl. szótlanság) betartásával merített víznek tulajdonítottak kivételes hatást. Megivásával vagy a benne való megmosdással egészséget, frissességet biztosítottak nemcsak az embereknek, hanem a tenyésztett állatoknak is. Az ekkor merített víz mágikus ereje megóvott minden bajtól, rontástól és természeti csapástól.

1 Takács 1987. 151–195.; Szabó T. 1971.; Barabás 1980.

2 Molnár 1955. 80.

3 Ujváry 1980. 16.

A víz kivételes erejét át lehetett vinni más egyénekre, állatokra és növényekre is. Ennek közismert példája a húsvéti locsolás, mely eredetileg az emberek, főleg a lányok termékenységet és egészségét éppen mágikus eszközökkel próbálta biztosítani.¹

Szépmezőn és Háromszéken az utcákon végigvonuló, feldíszített, szállításra alkalmas eszközöket szintén kútvízzel locsolták meg. Mindkét vidéken a termékenységre való utalást kihangsúlyozza az a tény, hogy a falubeliek zöld nyírfa- vagy fenyőágakat locsoltak meg. A szász és a magyar szokás rendszerében az élő ágak a vegetációt jelképezték, és meglocsolásukkal a természetett növényekre hulló esőt utánozták. Így voltaképpen éppen az utánzásra alapuló mágikus eljárással próbálták biztosítani a gazdasági év folyamán a szükséges esőt. Szépmezőn éppen ezért kapcsolódhatott össze az ünnepi szokás a csorgóújítással is. Mindkét esetben (tehát a csorgók kitisztításával és a zöld gallyak vízzel való leöntésével) ugyanazt a célt követték: preventív módon biztosítani igyekeztek az emberek, állatok és a természetett növények számára szükséges ivóvizet meg esőt.

Mindkét etnikumnál az ünnepi jellegű víz- és esővarázslást gazdag lakoma követte. A tulajdonképpeni szokás végén a szász és a magyar falvakban régebben zártkörű legénymulatságot szerveztek. A fiatal legények rituális elkülönülése éppen a kívánt célt erősítette meg, mivel ők ezáltal alkalmasabbakká váltak a transzcendens és az emberi szféra közötti kommunikációra, közvetítésre.

A szász és a székely esővarázsló ünnep között nagyon sok formai és funkcionális azonosságot fedezhettünk fel. Ennek ellenére szorosabb, genetikus kapcsolatot közöttük nem feltételezhetünk, csak párhuzamot mutathatunk be.

A két vidék (Kis-Küküllő vidéke és Háromszék) között viszonylag nagy a térbeli távolság, és a két előfordulási pont között szórványosan sem bukkantak fel hasonló szokások. Feltételezhetjük, hogy hajdanán a Szászföldön is jóval elterjedtebbek lehettek, csak időközben a közbeeső területeken eltűntek.

Figyelemre méltó tény, hogy nemcsak a szász szokásokban és hiedelmekben, hanem a belső német területen is nagyon gyakori szokáselem a zöld lombokkal feldíszített, mozgó szekéren működő alkalmi színpad. Példaként egy olyan stájerországi német pütkösdi szokást említenék, melynek keretében a legények zöld gallyakkal és virágkoszorúkkal feldíszített szekeret húztak végig a falu utcáin. Azon ült a pütkösdi menyasszony és a két nyoszolyója, akiket a falubeli emberek vidáman csalánkoszorúkkal dobáltak meg. A fiatalok csoportját a bíró gazdagon megvendégelte, majd kivonultak a mezőre, ahol nagyot mulattak és dárídóztak.²

Feltűnő az is, hogy Orbaiszéken rendszerint szolgál- vagy béreslegények szervezik meg a szokást. Ez felveti annak a lehetőségét, hogy a Királyföldön szász családoknál gazdai szolgálaként alkalmazott székely legények honosították volna meg.

A fenti bemutatott adatok alapján sem tudjuk megnyugtatóan bizonyítani, hogy a háromszéki magyar szokásforma szászok hatása alatt nyerte el mai formáját. A két vidék és etnikai csoport szokása közötti párhuzam azért is további vizsgálatokat

1 Ujváry 1980. 19–20.

2 Krainz 1890. 171.

igényel, mivel az erdélyi szász és magyar variánsok jóval közelebb állnak egymáshoz, mint a balkáni népek esővarázsló rítusaival (pl. dodola, gocoj, paparuda, scaloian stb.) rokon román változatokhoz.

A bemutatott erdélyi és moldvai esővarázsló eljárások a földműves közösségek mágikus világképéből fakadtak. A növénytermesztő és az állattenyésztő társadalmak tagjai hittek abban, hogy az ember megfelelő rítusok segítségével ellenőrizni és befolyásolni tudja a természet eseményeit, történéseit, el tudja háritani a hosszan tartó aszályt.

Az archaikus világszemlélettel rendelkező ember meggyőződéssel hitt abban, hogy adekvát közvetítők révén esőt tud előidézni. A felsorolt agrár jellegű rítusokban erre a feladatra elsősorban a szexuális kapcsolatot még nem folytatott fiúkat, terhes asszonyokat, halottakat, szentek ereklyéit tartották a legalkalmasabbaknak.

Az esővarázsló eljárások színhelyei a Kárpátok övezetében valamilyen formában mindig kapcsolódtak a vízhez: pl. legtöbbször folyó, patak, tó, kút mellett gyakorolták. Még a halottkultuszhoz fűződő változatok is érintkeznek ilyen helyekkel: pl. a temetőből ellopott sírjelt, holttestet sokszor éppen vízbe dobták stb.

Az esővarázsló szokásokat preventív (az aszályt megelőzően) és produktív (szárazság beállta után) módon gyakorolhatták. A legismertebb eljárásokat mindig hajnalban és reggel szervezték meg.

A leggyakrabban alkalmazott esővarázsló jellegű eljárások az utánzáson alapuló mágikus cselekedetek köréhez tartoznak: pl. aratókoszorú, zöld ágak, eke vízzel való lelocsolása.

A bemutatott esővarázsló rítusok rendszere mindenütt nagyon pontos utasításokat tartalmazott. A legtöbb helységben napjainkban is szigorúan betartják ezeket a tradíciók által közvetített előírásokat, tiltásokat, mivel az esővarázsló eljárások sikerétől egy-egy egész lokális közösség sorsa, élete, termése, biztonsága és fennmaradása függ.

Irodalom

Ambrus Attila

1992 „Istenem, teremtöm, adjál egy jó esőt.” Húsvéti eső varázsolás Székelytamásfalván. Csernátóni Füzetek (1992 / Április). 1–7.

Artenie, Adrian

1999 Cinci basarabeni au invocat ploaia aruncînd in Nistru cadavru unui sinucigaş. Ziua VI. évf. 1527. sz. /1999. június 28./

Atovich Ferencz

1900 Zobor-vidéki szent-iváni szokások. Ethnographia XI. évf. 220–226.

Balázs Márton

1942 Adatok Háromszék vármegye néprajzához. Sepsiszentgyörgy

Barabás László

1980 Tavaszi határkerülés a Nyárádmentén és a Kis-Küküllő felső völgyében. In. Népismereti Dolgozatok 1980. Bukarest. 203–216.

Beitl, Richard

1933 Deutsche Volkskunde. Berlin

- Bellosits Bálint
1899 Délvidéki babonák. Ethnographia X. évf. 34–313.
- Bîrlea, Ovidiu
1981 Folclorul românesc I. Bucureşti
- Bot, Nicolae
1989 Cîntecele cununii. Texte poetice alese. Bucureşti
- Bruckner Gy.
1922 A Szepesség népe. Budapest
- Chevalier, Jean – Gheerbrant, Alain
1982 Dictionnaire des symboles. Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres. Paris
- Cuceu, Ion – Cuceu, Maria
1981 Sîngeorzul – un ritual mana în folclorul românesc. In: Anuarul de folclor. Cluj-Napoca. 201–214.
1988 Vechi obiceiuri agrare româneşti. Tipologie şi corpus de texte I. Bucureşti
- Drechsler P.
1906 Sitte, Brauch und Volksglaube in Schlesien II. Leipzig
- Eliade, Mircea
1970 Traite' d' histoire des religions. Paris
- Erdélyi Zsuzsanna
1978 Az élet vize. In.: Kis magyar néprajz a rádióban. Budapest. 305–306.
- Faragó József
1947 Aszály és néphagyomány. Erdély. 16–18.
- Fehrle, Eugen
1955 Feste und Volksbrauche im Jahreslauf europaischer Völker. Kassel
- Gál Kálmán
1895 Esőcsinálás Fehértemplomban. Ethnographia VI. évf. 268.
- Geiger P.
1936 Deutsches Volkstum in Sitte und Brauch. Berlin – Leipzig
- Gesemann G.
1913 Regenzauber in Deutschland. Braunschweig
- Gherman, Traian
1981 Plugarul sau trasul in apa. In: Anuarul de folclor II. Cluj-Napoca, 157–200.
- Göllner, Carl
1987 Feldbrunnenfest. In: Kreislauf des Jahres. Bukarest, 71–72.
- Györfly István
1916 Babonás hiedelmek és szokások a feketekörösvölgyi magyaroknál. Ethnographia XXVII. évf. 81–89.
- Hoppál Mihály
1987 A meztelenség mint az érosz tagadása. In: Hoppál Mihály, Szepes Erika (szerk.): A szerelem kertjében. Erotikus jelképek a művészetben. Budapest, 223–239.
- Herrmann Antal
1895 Az idővarázslás a magyar s egyéb hazai népek hitében. Ethnographia VI. évf. 198–205.
- Kiss Mária
1978 A szóatlan víz. In: Kis magyar néprajz a rádióban. Budapest, 306–307.

- Kovács Bálint
1895 A zágoni nép szokásai és babonái. *Ethnographia* VI. 396–398.
- Krainz János
1890 A németek népélete, szokásai és mondái. In: *Oszták-Magyar Monarchia Írásban és Képben* V. Budapest, 139–179.
- Madarassy László
1928 Magyar aratószokások. *Ethnographia* XXXIX. évf. 2. sz. 83–93.
1977 Magyar aratószokások, aratóénekek. In: *Népi Kultúra - Népi Társadalom* IX. Budapest, 241–274.
- Manga János
1977 Aratószokások, aratóénekek. In: *Népi Kultúra - Népi Társadalom* IX. 241–276.
- Markel, Hanni
1969 Cu privire la ancheta lui W. Mannhardt (1865). In: *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-67*. Cluj, 411–436.
- Molnár István
1955 Tavasz csorgóújítás Gyulakuta községben. A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve. Szerk. Székely Zoltán. Marosvásárhely, 77–82.
- Naaft Antal
1895 Nyugati, északi és keleti Csehország németjeinek népélete. In: *Oszták-Magyar Monarchia Írásban és Képben* XI. Budapest, 497–561.
- Némethy Endre
1938 Kemenesaljai hiedelmek a földművelés és állattenyésztés köréből. *Ethnographia* XLIX. évf. 1-2. sz. 230–231.
- Pásztor Lajos
1940 A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Budapest
- Pop, Dumitru
1989 Păparuda. In: *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*. Cluj-Napoca, 132–144.
- Pop, Mihai - Ruxandoiu, Pavel
1976 Folclor literar românesc. București, 137–139.
- Pozsony Ferenc
1981 „Fordulj kicsi, tanuld meg!” - avagy az áthagyományozódás útjai. *Falvak Dolgozó Népe* II. sorozat. XXXVII. évf. 1760. sz.
1991 Csorgóújítás és esővarázslás a sónai szászoknál. In: *A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére*. Budapest, 451–458.
1992 Tavasz esővarázslás a háromszéki Szörcsén. In: *Kultúra és tradíció I. Tanulmányok Ujváry Zoltán tiszteletére*. Miskolc, 189–204.
1994 Húsvéti határkerülés Felsőháromszéken és történeti előzményei Erdélyben. In: *Néprajzi Tanulmányok Ikvai Nándor Emlékére* II. *Studia Comitatus* 24. Szentendre, 399–406.
- Résó Ensel Sándor
1867 Magyarországi népszokások. Pest
- Salamon Anikó-Vasas Samu
1982 Kalotaszegi ünnepek - európai népszokások. Ünnepekörök változása és szekularizációja. *Korunk* XLI. évf. 5. sz. 336–343.
- Stahl, H. Henri
1983 Între filozofia lui Blaga și teologia lui Eliade. In: *Eseuri critice*. București, 161–162
- Szabó T. Attila